

Прегледни рад

UDK 373.31.214.11:75

DOI 10.7251/SVR1511265M

АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА НА ОСНОВУ АНАЛИЗЕ НАСТАВНИХ ПРОГРАМА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Мр Марин Ж. Милутиновић професор¹

Бања Лука

Апстракт: Основна претпоставка успешног ликовног васпитања у школама јесте чињеница да је феномен ликовне уметности сложен и слојевит. Сваки школски програм који уважава само један од сегмената ликовног феномена и на њему истрајава, сам по себи је неодржив. Инсистирање на оптичко-тематским вредностима цртежа (да цртеж буде верна копија датог објекта), давно је одбачен, јер је то само један сегмент ликовног изражавања. На исти начин, инсистирање на спонтаном ликовном изразу, такође као једном сегменту, није могао остварити сложене циљеве ликовног васпитања. Исто важи и за визуелне комуникације. Такви садржаји у настави не могу допринети развоју креативности. Нема ликовне уметности без уважавања одабраног медија, индивидуалне методе обликовања, ликовне традиције, духа одређеног времена, итд. Ликовна порука је збир свих сегмената ликовних дела, а преноси се ликовно-естетским знацима (ликовним језиком). Модерно хуманистичко васпитање које претпоставља равноправност људи, а које се остварује у што дужем заједничком општем образовању, сматра неминовним да се сви људи оспособе за коришћење духовних и људских вредности, не само ради обогаћивања личности, већ ради обогаћивања комплетног друштва, самим тим и процеса производње и квалитета живота. Ликовно васпитање је, дакле, потребно свим људима!

Кључне речи: *ликовно васпитање, ликовна уметност, ликовно изражавање, сегмент, ликовна традиција, развој креативности, ликовна дела, духовне и људске вредности,*

УВОД

Наше време брзих промена карактерише и плурализам како у друштвено-економској сфери, тако и у култури и уметности, дакле и образовању. Досадашњи развој ликовног васпитања указује на различите етапе које прате и развој целокупног школства. До 1945.

¹ Магистар дидактичко-методичких наука – методика наставе ликовне културе, професор из Бања Луке, e-mail: maki64@blic.net

године било је веома изражено заостајање у ликовном васпитању хетерогене концепције у јединственом програму. Прва реформа извршена је са изразито идеолошких позиција, али концепт социјалистичког реализма није никада доследно уграђен у наш програм. Следећа реформа обављена је 1958. године са акцентирањем васпитних компонената и подстицањем креативности и антидогматског мишљења. 1964. године извршене су конзервативне корекције које су истицале фактографију, мерење резултата, диференцирања предмета на фундаменталне и мање важне, што је неминовно довело до нове реформе са тенденцијом растерећења програма, егземпларности избора садржаја и новог структурирања и повезивања. Ако извршимо снимање отворених проблема, можемо издвојити четири чворна питања која се највише намећу. Прва група питања односе се на општеваспитне захтеве и проблеме. То је питање еманципације као циља васпитања а које подразумева измену опште атмосфере у школи, измену односа између наставника и ученика, уважавање субјективне позиције ученика, како би школа дала свој допринос културној еманципацији. Друго питање је индивидуализација у наставном процесу, која подразумева уважавање типолошких и методолошких варијанти, као неопходне основе за схватање и доживљавање велике ширине у појавности ликовне уметности. Друга група питања односе се на саму ликовну културу, а она обухватају уважавање њене комплексности и могућност интеграције унутар ње саме и са другим подручјима. Ова интеграција ликовне културе у рад, производњу, визуелне комуникације, простор и слободно време је управо одлика демократизације ликовне културе, тако да се овом интеграцијом подиже квалитет рада, квалитет комуникација а тиме и квалитет живота. Трећа група питања су дидактичка питања наставе која се у подједнакој мери односе како на организацију часа тако и на планирање градива за мањи циклус или за целу годину. У ову групу питања долази и питање мотивације ученика, које се заснива на дијалектичким односима – потребе, могућности, жеље, вредности, идеали. У четврту групу питања долазе кадрови, дакле наставници у пракси, њихов ниво и статус, као и научни радници који се баве питањима ликовног васпитања. Нов наставник треба да је стваралац, широк, психолошки образован, комуникативан, отворен за проблеме, јер само добар наставник може успешно да решава проблеме ликовног васпитања.

О СИСТЕМАТИЧНОСТИ У НАСТАВИ ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА КАО МОТИВУ АКЦИЈЕ МИШЉЕЊА

У овом тренутку далеко иза нас је борба за елементарну афирмацију реформисане наставе ликовног васпитања и њене егзистенцијалне суштинске оправданости. Тај пут био је у току минулих година кривудава, али испуњен динамизмом, напорима и ентузијазмом. На том послу и хтењу да се остваре програмске

интенције дошло се до драгоцених искустава и ако је рад био понекад и несвесно дидактички формалан. И тај баш корисни емпириј довео је ликовне педагоге до квалитетног аналитичког приступа и третмана разних актуелних проблема укључујући и питање систематичности. Наиме, дошло се до фазе када се више није могло заобилазити ово питање или имати формалан однос према њему, јер иако се естетско васпитање остварује претежно слободним стваралачким радом ученика, естетске појаве имају логични законити ток, па према томе процес васпитања мора се одвијати по фиксираном плану и систему и то по дидактичким правилима. То подразумева да је она настава естетског васпитања успешна која развија ученике постепено систематски како би постигли одговарајући ниво естетске културе и сензибилности. Неприхватљива су мишљења и схватања да се ликовне способности развијају слободно и спонтано мимо сваког планског деловања или уз минимални повремени утицај. Према томе, наша смерница у раду треба да буде плански заснована, чиме се уједно указује да је немогуће толерисати присутну шароликост и спонтани слободни рад који нам даје и доноси случајне резултате. Спознаја да рад лишен одређеног система не остварује одређене задатке и резултате, ставила нас је у ситуацију да исти елиминишемо из праксе. То уједно значи да се васпитно-образовни рад мора организовати и спроводити прегледно кроз адекватну поступну систематичност која је у ствари ексклузиван појам који искључује опортунни став и не допушта негирање. Дакле, систематичност спада у приоритетне задатке наставе ликовног васпитања, који дају, али и проналазе логичне путеве који омогућавају усвајање знања. Настава мора бити повезана у кохерентну целину и то на основу правилног и одговарајућег система који развија и логични начин мишљења. Систематичност континуирано тражи и условљава повезивање старе и нове грађе и проналази и уочава везе и односе са другим наставним областима и на тај начин откривају се каузални односи, долази до законитих спознаја а тиме и до логично разложног мишљења. Међутим, мора се нагласити и то, да је излишно тражити строгу систематичност чиме би се заобишао психолошки фактор, који се мора узети у обзир, и о коме се мора водити рачуна, пошто су психо-физичке способности и могућности сваке индивидуе различите. Из тога произилази да у настави ликовног васпитања треба да буде заступљена дидактичка поступна систематичност, а не научна систематичност (апстрактна теоретска обрада). То намеће констатацију да уместо принципа систематичности у пракси буде обухваћен и примењиван принцип систематичност у поступности.

ТЕШКОЋЕ И ОПАСНОСТИ У РЕАЛИЗАЦИЈИ ДИДАКТИЧКЕ ПОСТУПНЕ СИСТЕМАТИЧНОСТИ

Треба одмах нагласити и истаћи да остварити поступну систематичност није лак посао и да су педагошки ексеси могући. Она

захтева фиксираност, квалитетну нормативност и прецизност посла који треба да се обави укључивши и педагошко-психолошку оспособљеност ликовног педагога. У супротном може доћи до нежељеног дејства у виду крутог, сувог и голог механичког шаблонског образовања. Опасност прети и од дидактичког манира и дрила а то значи гушење стваралаштва (аутохтоног и аутентичног) и стварања услова за униформно ликовно исказивање у виду инперсоналних (безличних) реализација. У таквој ситуацији неминовно ће доћи до апстрактног презентовања материје употребом тешко схватљивог језика при давању и објашњавању термина, појмова (из ликовне теорије и естетике) и одговарајућих задатака и циља часа, одређене теме, односно наставне јединице. Свакако, смањени фонд часова умногоме ће ометати да се оствари адекватна дидактичко-поступна систематичност, наиме, тај фонд часова упућује нас на концизност, сажимање, а при томе ипак треба остварити и принцип целовитости. Упркос томе, та чињеница да грађа треба да се обради на бази поступне систематичности, захтева поступак од ближег ка даљем, од једноставног ка сложеном, од лакшег ка тежем и од познатог ка непознатом. Да би се избегле тешкоће и проблеми у реализацији дидактичке поступне систематичности, мора се у потпуности разумети сврха и циљ систематизације, њене предности и евентуални недостаци:

- Систематичност спречава и елиминише стару праксу;
- Систематични рад подиже квалитет наставе, обухвата логичне целине, осмишљава и обезбеђује логични ред, адекватну повезаност и пропорционалност;
- Систематичност развија способности, покреће на активност, мотивише и побуђује интерес и вољу;
- Систематичност васпитања и образовања у јединству;
- Систематичност тражи рад, напор и мисаону активност која води формирању критичности, свесној и квалитетној перцептивности, анализи, синтези, спознаји, суду и закључивању;
- Систематичност доприноси развоју способности планирања, јер захтева исцрпно снимање и фиксирање програмских садржаја и задатака;
- Систематизација обезбеђује јединство наставног процеса помоћу дидактичког круга и адекватног извођачког поступка конкретних чињеница и правилан избор типова часа;
- Систематичност изискује целовиту дидактичку документацију која упућује на аналитички прилаз обради пређене наставне грађе, чиме се долази до истраживачких акција;
- Систематичност доводи до праћења напредовања као и до стварања услова омогућавања провере знања путем теста;
- Систематичност доприноси реалнијем сагледавању резултата рада, а тиме и примени објективнијег

критеријума при вредновању и оцењивању радних стваралачких ликовних реализација;

- Систематичност доприноси спознаји вредности рада и даје увид у остварено, чиме степенује и рангира рад ликовног педагога, а тиме и могућност процене нивоа наставе овог предмета у школи.

Изнети угао гледања сигурно има бројне недостатке, можда и слабости, но основни циљ овог приказа је да се истакне важност и неопходност присуства поступне систематичности у наставном процесу, и да се избегну евентуалне потешкоће у реализацији која она носи. То се може постићи ако сагледамо још једну веома важну компоненту систематизације, а то је да она олакшава и подстиче развој креативности код свих појединаца а не само код посебно талентованих и надарених. Некад се мислило да ликовно стваралаштво одговара само талентованим појединцима, а да остале не треба „оптерећивати“ ликовно-естетским проблемима и задацима. Међутим, савремени начин размишљања је у потпуној супротности са оваквим ставом који је не само погрешан већ и веома штетан за целовит развој личности. Данас се сматра да је стваралаштво једно универзално обележје и да је оно присутно код сваког човека. То је урођена особина људи, и због тога за његову актуализацију нису неопходни никакви специфични таленти или посебне способности. Сваки је човек по свом рођењу потенцијални стваралац. Међутим, нису ствараоци само они који стварају уметничка дела. Такви појединци представљају мали део популације, а креативност је универзално људско обележје. То значи да се та урођеност може и мора изражавати и у другим остварењима и на друге начине, а не само кроз уметничка или нека друга друштвено призната дела. Сваки појединац може бити креативан на свој начин. То је веома важно да схватимо јер онда уметност добија много шире васпитно значење. Са тог становишта ликовно васпитање нема првенствено за циљ да васпитава за уметност, већ је смисао уметности да васпитава за живот. Овакво схватање о општој креативности људи, Маслов је заступао још 1950. године, а Гилфорд је статистичким путем истраживао интелектуалне способности човека и утврдио да постоји 24 различитих фактора или способности креативног мишљења. Дошао је до закључка да су оне универзално заступљене и да постоје индивидуалне разлике међу њима у врсти и интензитету креативности. Данас је тај налаз код Гилфорда прихваћен тако да се креативне способности утврђују и вежбају код сваког појединца кроз одређене програме и институције. Стара концепција мерења IQ-а као индикатора неке „талентованости“ и доказа о неталентованости, тиме је давно одбачена (иако је код нас још присутна због заблуда и предрасуда наше психологије). Стваралачки потенцијал појединца захтева одређену средину и услове да би се могао слободно развијати. Многи су у току свог животног пута изгубили свој креативни и

урођени потенцијал, и постали и остали некреативни. То је резултат живота у друштву и процеса образовања. Нарочито је за уништавање људске креативности или стваралаштва штетан процес формалног образовања и васпитања који масовно уништава урођену креативност. Зато циљ ликовне културе у себи треба да садржи и захтев да се сваки појединац доведе у ситуацију да употреби свој стваралачки потенцијал, тј. да му се омогући развој стваралачких способности и развој естетског процењивања.

ЗАКЉУЧАК

Ликовна култура је фундаментални део опште културе, која обухвата широко подручје наставног, васпитно-образовног ликовног рада, изложбених, издавачких и публицистичких ликовних делатности и с њима, у најужој повезаности, естетско процењивање и ликовну критику. То је веома сложено подручје друштвеног живота које ликовна култура прожима више и дубље од било које друге форме свести. Ако под општом културом подразумевамо збир оних интелектуалних, моралних и естетских вредности које сачињавају хумани садржај и смисао људског живота, онда ликовној култури припада значајно место. Ова област, поред своје хумане функције, задира и у све облике друштвеног живота и амбијента у коме живимо. Почев од изгледа наших улица и радних места, начина становања и одевања, до предмета савременог домаћинства и свакодневне употребе. У том погледу слика коју гледамо не делује само својим садржајем него и уметничком интерпретацијом и техником рада. Тим средствима се остварује она интимна веза између гледаоца и ствараоца, која подстиче мисао и развија осећања – оплемењује, богати, уздиже људску личност. Исто тако, књига коју читамо, филм или позоришна представа коју гледамо, не делују само својим садржајима него и ликовном компонентом. Одело које носимо, прибори и алати којима се служимо, остварују у свакодневном животу посредством естетских одлика и боја, интимну везу тих предмета с људском личношћу у непосредним контактима или радним процесима и формирају је на вишем, естетском и културном нивоу. У томе је хумана мисија ликовне културе, чије деловање мора да има широку друштвену основу. Ново доба донело је нове области ликовног стваралаштва: примењене уметности и индустријску уметност, чија интеграција у све области рада и стваралаштва постаје економски фактор и један од врховних принципа напредне педагошке мисли. У том смислу примена естетских принципа у графичкој, текстилној, грађевинској, и свим другим индустријским областима, естетско-ликовно образовање постаје саставни део стручног образовања. Индустријска естетика се негује у свим напредним техничким и индустријским школама у свету. Тим путевима развија се и расте укус савременог човека, а развијеност укуса доприноси стварању пријатнијег и племенитијег амбијента у коме човек живи и ради.

Продукцијом и контемплацијом уметничких дела, кроз индивидуалну експресију и интерпретацију, користимо уметност као начин за разумевање себе и света у коме живимо. На тај начин, уметничка дела су досијеи доприноса човечанства систему цивилизацијских вредности и веровања. Визуелне информације данас представљају интегрални део сваке стандардне комуникације; визуелна писменост је самим тим неопходна база и услов успешног интегрисања личности у друштво. Ниво ликовне освештености и способности за ликовну креацију директно условљава и одређује ниво комуникације. Савремена култура повећањем своје комплексности, захтева од сваке индивидуе не само капацитет за визуелно читање, већ и за разликовање и процену ликовне експресије. У време кад је актуелна светска и домаћа тенденција – производња и стимулисање потражње кич производа који се декларишу као највеће и једине вредности издигнуте на пиједестал у скоро свим областима живота, доминација површних и лажних ауторитета је реална. Зато је неопходна адекватна, сигурна и безкомпромисна акција компетентних едукативних установа, јер је од суштинског значаја за креирање комплетне духовне климе да ученици распознају, осете и разликују праве вредности од лажних. Естетско образовање претпоставља што комплетније упознавање са квалитетом и квантитетом уметничког односа и уметничких креација. Узимајући у обзир да уметнички однос садржи четири базична аспекта: перцепција визуелног односа, продукција уметничког дела, познавање и разумевање уметничких објеката, процена уметничких предмета (дела), квалитетни наставни програм естетског образовања треба укључити све аспекте. У наставној пракси, естетско образовање се реализује кроз образовни наставни програм предмета „Ликовно образовање“, односно представља упознавање са основама ликовног језика (ликовни елементи и принципи), и основама историје уметности. То је најважнији корак ка стварању и разумевању визуелне појаве, става, објекта, чији је циљ упознавање критеријума за вредновање ликовних појава и ликовних дела. Реформе образовних система данас су под притиском прагматичних педагошких захтева брзог економског напретка. Школа припрема компетентне кадрове за све области а првенствено за нова, перспективна и економски исплатива занимања. У том прагматичном педагошком систему ликовно васпитање може бити само у функцији одређене струке. Како се струке схватају поједностављено, ликовна култура не мора бити заступљена, па је у образовању већине појединаца непотребно? Потпуно се занемарује чињеница да је ликовно васпитање репродукција духовних вредности једног друштва и да представља веома важну карику у систему образовања. Доказано је да се у ликовном стваралаштву и процењивању ликовних вредности развијају многи људски потенцијали и фактори – визуелни (тачно и осетљиво опажање),

интелектуални (памћење и креативност), емоционални (машта и емоције), и моторни (спретност и сензибилитет). Тиме ликовна култура постаје незаменљив фактор образовања и васпитања, јер делује позитивно на развој многих људских особина. У таквом образовном систему битан је сваки човек, а не првенствено његова искористљивост. Мора се сачувати интегритет личности, његова људскост и њу даље развијати, јер само хумано изграђени људи могу живети у позитивном социјалном окружењу и такво окружење очувати. Залажући се за васпитну вредност ликовне културе, дајемо јој значај у образовном систему, верујући у боље друштво и бољу будућност. Као што је ликовна култура слојевита, тако је и њено деловање у образовању веома широко, вишезначно, а тиме и улога у образовном систему незаменљива! Између осталог, овај текст је и својеврсни апел са намером да утиче на школске планове и програме из којих је последњих година готово потпуно нестало ликовно образовање, тако да млади људи завршавају средње школе осиромашени за једну веома важну духовну димензију, коју може попунити једино ликовна уметност.

ACTUAL PROBLEMS OF ARTS EDUCATION BASED ON ANALYSIS OF CURRICULA IN SECONDARY SCHOOLS

Marin Z. Milutinovic, professor, mr

Abstract: A basic assumption of successful art education in schools is the fact that the phenomenon of fine art is complex and stratified. Each curriculum which considers one and only one segment of fine art phenomenon and holds on it, is untenable. The fact that fine art insists on optical and thematic values of drawing (meaning that the drawing is only a copy of given object), is rejected a long time ago, since that is the only one segment could not achieve complex aims of fine art education. It is the same for the visual communications. Such contents in teaching can not contribute to development of creativity. A fine art is nothing without accepting the chosen medium, individual method of forming, the art tradition, the spirit of certain time ect. A message of fine art is a mixture of all segments of fine art forms, and it is transmitted with an art and aesthetic symbols (a fine art language). The equality of people is the fact in modern humanistic upbringing, and it is accomplished in very long general, common education, so that fact is unavoidably important for people to be able to use spiritual and human values, not only for the enrichment of the individual, but also for the enrichment of whole society, and complete process of production and quality of life. So, fine art education is something that all people need.

Key words: *art upbringing, fine art, art expression, segment, art tradition, development of creativity, art forms (works), spiritual and human values.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Бајалица, Д. (1945). *Учитељска школа у Бањој Луци за вријеме шестојануарске диктатуре, Бања Лука у новијој историји 1878 – 1945*, Бања Лука.
2. Вујић, М. (1996). *Сто година Бањалучке гимназије 1895 – 1995*, Бања Лука, Глас српски.

3. Грандић, В. (2003). *Широ Боцарић, Перо Поповић, Божо Николић у српском грађанском сликарству Босне и Херцеговине 1900 – 1941.*, Бања Лука, Глас српски.
4. Доброњовски, Ј. (1968). *О систематичности у настави ликовног васпитања*, Нови Сад, Педагошка стварност 7.
5. Дугоњић, Т. (1963). *Прилог методици ликовног васпитања, Наша школа*, Сарајево.
6. Јањић, Б. (1954). *Наша школа, часопис за педагошка питања*, Сарајево, Веселин Маслеша.
7. Карлаварис, Б. (1960). *Нова концепција ликовног васпитања*, Београд, завод за издавање уџбеника НРС.
8. Карлаварис, Б. (1982). *Актуелни проблеми ликовног васпитања и перспективе ликовне педагогије као науке*, Краљево.
9. Карлаварис, Б. (1982). *Школа ликовних педагога*, Матарушка Бања.
10. Карлаварис, Б. (2004). *Саветовање ликовних педагога*, Нови Сад.
11. Корков, М. (2005). *Преференције ученика према ликовним делима*, Скопље.
12. Милинковић, З. (2003). *Приручник за наставу ликовне културе*, Сарајево, завод за уџбенике и наставна средства.
13. Опачак, И. (1999). *Функција и положај ликовне културе у односу на друге наставне предмете*, Београд.
14. Папић, М. (1984). *Школство у Босни*, Сарајево, Веселин Маслеша.
15. Парлић, Ј. (1979). *Педагошка функција уметности*, Београд.
16. Перовић, Ж. (1954). *Умјетничко-естетско васпитање средњој школи*, Сарајево, часопис за педагошка питања.
17. Стојаковић, П. (2005). *Психологија за наставнике*, Бања Лука, Медиа центар.